

The empirical research methods: the questionnaire “The level of aspirations of personality” (“LAP”) (V. Herbachevskiy, 1990), the methods of diagnosing personality’s motivation for success (T. Ehlers, 1974), the coping-test (“WCQ”) (Lazarus & Folkman, 1988, adapted by T. Kriukova, O. Kuftiak, M. Zamyshliaieva, 2004). The chosen set of methods and techniques of statistical data processing was used to give qualitative interpretation of motivational mental states, differentiate one state from another and outline their content features.

The structure of servicemen’s motivational mental states was determined with factor analysis. It was established that the most important component is F4 “pragmatic motivation”, which has the greatest number of interrelations, and the most significant correlations ($p \leq 0,01$) are F4 and F1 (0,344). It was substantiated that the structure, variables and interdependence of the factors of motivational mental states are important components in solving tasks of professional and service (military) activities of servicemen. The research results can be useful for the heads of military departments, commanding officers, leadership of military education institutions and also for researches in the areas of military psychology and the psychology of personality motivation.

Key words: *motivation, military psychology, mental state, psychology of servicemen’s motivation, military activity, structure of motivational mental state.*

Попович Ігор Степанович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету, м. Херсон, Україна;

Popovych Igor – Doctor of psychological sciences, associate professor, associate professor of General and Social Psychology Department of Kherson State University, Kherson, Ukraine.

УДК 159.9.07

DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-1-173-181>

Шевченко Р. П.

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ СОЦІО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

ORCID: 0000-0003-2515-6717

Метою дослідження є проведення структурно-функціонального аналізу соціально-психологічного супроводу військовослужбовців в сучасних умовах соціуму.

У дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми соціально-психологічного супроводу військовослужбовців в умовах трансформаційних змін соціуму.

У дослідження було використані ряд методів. Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми соціально-психологічного супроводу військовослужбовців, як сукупність заходів, спрямованих на підтримку їх психологічної готовності до професійної діяльності та стійкості до впливу стрес-факторів службово-бойової обстановки. Констатовано, що вирішення проблеми соціально-психологічного супроводу військовослужбовців зростає з кожним роком, що зумовлено загальними потребами сучасності у створенні армії нового типу – оптимальної за чисельністю та професійно підготовленої, яка буде забезпечена, поряд із високоякісними зразками зброї та обладнання, і спеціально навченими та адаптованими до діяльності в екстремальних умовах військовослужбовцями, здатними протистояти негативному впливу стресових факторів служби, виникненню нервово-психічних розладів.

У результатах представлено принципи побудови системи психокорекційної інтервенції для військовослужбовців з невротичними та психосоматичними розладами на госпітальному етапі в умовах мирного часу: застосування психотерапевтичних методів, які спрямовані на відновлення психічних ресурсів, стабілізацію психоемоційного стану та оволодіння навичками саморегуляції фізичного стану; опрацювання конструктивних моделей поведінки в стресових обставинах; психокорекційна інтервенція особистісно-орієнтована, що у цілому дозволяє пацієнту мати конструктивну внутрішню картину хвороби для збереження психічного здоров'я.

Розкрито методологічні та змістовно-процесуальні засади багаторівневої системи соціально-психологічного супроводу військовослужбовців, побудованої за етапним принципом з урахуванням маркерів інформативності та стратифікованої за психокорекційним блоком («стабілізація», «отримання навичок самоорганізації», «психоосвітні заходи»), реконструктивно-відновлювальним та реабілітаційно-профілактичним блоками.

У висновках необхідно відмітити, що система соціально-психологічного супроводу військовослужбовців під час виконання службових обов'язків складалася з наступних етапів: психологічної підготовки військовослужбовців до участі у військових конфліктах; адаптації після повернення з бойових дій; реадaptaції та реабілітації до умов мирного життя шляхом досягнення конструктивного застосування набутих навичок та адаптивного розуміння травмуючої події і своєї реакції завдяки реконструкції травмуючого досвіду.

***Ключові слова:** структурно-функціональний аналіз, система соціально-психологічного супроводу, психокорекційна інтервенція, психотравмуючі події, реабілітація, реадaptaція.*

Постановка проблеми. Особливості формування соціального функціонування у військовослужбовців привертає увагу дослідників у зв'язку з низкою додаткових стресогенних факторів, що впливають саме на дану соціальну групу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з дослідженнями (Варламов, 2003), в ряді випадків особливості психоемоційного стану пов'язана з перебуванням у військовому середовищі, умовами роботи, пов'язаними з нею особливостями психологічного функціонування часто ведуть до різкої зміни соціально-психологічного статусу в цілому.

В інших дослідженнях (Волик, 2002) автори приділили увагу тому, що в умовах несприятливих тенденцій динаміки стану здоров'я військовослужбовців необхідно більш ретельне дослідження всього спектра причин, які послужили основою зростання захворюваності даної категорії населення. Значимість оперативної інформації про фактори соціально-психологічного неблагополуччя представників даної соціальної групи, постійного моніторингу рівня здоров'я, вивчення стресогенних факторів підвищеної захворюваності дозволять проведення своєчасної діагностики та корекції.

Одним з базових завдань психологічної служби є компетентна оцінка рівня розвитку нервово-психічної стійкості та психологічної готовності, що в подальшому вкладається в систему соціально-психологічного супроводу військовослужбовців. В даному контексті мається на увазі сукупність вроджених і придбаних якостей особистості, мобілізаційних ресурсів і резервних психофізіологічних можливостей організму, що забезпечують оптимальне функціонування індивіда в несприятливих умовах професійного середовища.

Таким чином, мета дослідження - аналіз соціально-психологічного супроводу військовослужбовців в сучасних умовах постійно мінливих соціальних умов, що є важливим в теоретичному і прикладному аспектах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для реалізації мети дослідження було проведено комплексне психодіагностичне обстеження. За умови інформованої згоди з дотриманням принципів біоетики та деонтології було обстежено 465 військовослужбовців, в число яких увійшли військовослужбовці з невротичними та психосоматичними розладами. Увага приділялась дослідженню феноменології дезадаптаційних реакцій,

патопсихологічних механізмів їх формування і оптимізацію психокорекційних програм, які відіграють роль у можливості відновлення їх подальшої професійної діяльності.

Для визначення принципів соціально-психологічного супроводу військовослужбовців необхідним є врахування факторів, що впливають на психокорекційний процес. Загалом, за своїм змістом, зовнішніми проявами, тривалістю та методикою побудови психологічного супроводу військовослужбовців не є абсолютно однорідною і, як всякий складний, багатофакторно детермінований, динамічний процес, залежить від багатьох чинників, серед яких можна виділити принаймні три основні групи.

По-перше, це фактори, що залежать від психолога: демографічні (вік, стать), професійні (досвід, володіння тими, чи іншими методами психокорекції, групових тренінгів), особистісні (характерологічні особливості, ступінь авторитарності, стиль поведінки, вміння співчувати, увійти в контакт, досягти комплаєнсу тощо).

По-друге – фактори, пов'язані з військовослужбовцем: демографічні (вік, стать), соціальні (культурно-освітній рівень, ціннісна орієнтація), професійні (звання, специфіка обов'язків, місце виконання службових обов'язків), особливості соматичного страждання (давність, важкість, специфіка), особливості, ступінь виразності та ригідність невротичної симптоматики, особливості відношення до захворювання, лікування і, зокрема, психотерапії, характерологічні особливості, ступінь навіюваності, наявність шкідливих звичок.

По-третє – організаційні фактори: наявність умов для застосування тих, чи інших методів психокорекції та її місце в загальному комплексі корекційних заходів.

Саме взаємовплив та комбінації цих факторів визначають тривалість курсу психокорекції, використання тих, чи інших методів, поєднання їх в одному сеансі, саму кількість та послідовність занять тощо.

В дослідженні були визначені головні напрямки психологічної підготовки, її сутнісний зміст, фактор новизни і його роль в формуванні та прояві психологічних якостей, психологічні механізми, організація і проведення соціально-психологічного супроводу.

Соціально-психологічний супровід військовослужбовців це система цілеспрямованих дій, що має на меті формування і закріплення у військовослужбовців психологічної готовності і стійкості, переважно на основі самовдосконалення особистісних і розвитку професійно важливих якостей, набуття досвіду успішних дій в стресових умовах виконання службових обов'язків.

З одного боку, в ході навчання і виховання будь-якого фахівця військовослужбовця передбачено формування широкого спектра необхідних для виконання професійної діяльності якостей. Наряду з виконанням практичних дій в ході тренувань, навчань, стрільб, пусків ракет вдень і вночі, широко використовуються методи, що дозволяють закріпити образну основу моделі бою за допомогою загартування необхідних професійно важливих якостей. У зв'язку з недостатністю образного уявлення у військовослужбовців специфічних та неспецифічних реакцій під час виконання службових обов'язків необхідно проводити комплексний соціально-психологічний супровід, де головною метою є формування навичок саморегуляції та реагування на стресові ситуації, що підвищить їх рівень психологічної адаптації і стресостійкості та дозволить повернутися до професійної діяльності.

Проведений аналіз порушення психічної сфери військовослужбовців з невротичними та психосоматичними розладами дозволив визначити патопсихологічні механізми формування порушень та мішені подальшого психокорекційного втручання.

Для групи дослідження військовослужбовців з психосоматичними розладами характерні такі мішені: стабілізація психоемоційного стану здійснюється за рахунок оволодіння навичками саморегуляції та поступового відновлення фізичних і психічних ресурсів особистості; збереження особистісної компетентності подолання ситуацій із значним коефіцієнтом напруження, за рахунок формування нових навичок стрес-долаючої поведінки; особистісно-корегуюча поведінка за рахунок формування навичок критичного мислення та регуляції мотиваційно-вольової сфери

Для групи дослідження військовослужбовців з невротичними розладами характерні такі мішені: стабілізація стану емоційної сфери, за рахунок зниження показників реактивної тривоги та депресивної симптоматики шляхом підвищення навичок саморегуляції та контролю емоційних проявів, що блокують переробку отриманої інформації; трансформація дезадаптивної копінг-стратегії шляхом набуття навичок адаптивної моделі подолання стресових ситуацій; корегування самооцінюючих установок за рахунок раціонального визначення суб'єктивних та об'єктивних чинників, що коливають відчуття самоставлення; формування конструктивної моделі соціальної взаємодії, за рахунок визначення фруструючих факторів, що знижують адаптаційний потенціал особистості.

Розроблений з урахуванням відокремлених даних реабілітаційний комплекс передбачав аналіз макро- та мікросоціальних факторів утворення дезадаптивного стану, реконструкцію паттернів поведінки, чітке окреслення особистісного потенціалу та підвищення адаптаційного потенціалу, формування конструктивних моделей міжособистісних відносин, рішення

внутрішньоособистісних конфліктів, є супроводжувачим етапом загальної моделі соціально-психологічного супроводу, проводився в групах втручання з виразним маркером інформативності.

Таким чином, загальними принципами системи соціально-психологічного супроводу військовослужбовців є: комплексне застосування елементів соціально-психологічного супроводу (тріаж, психокорекційний та реабілітаційний комплекси); визначення маркерів інформативності та нозологічної належності для диференційованого застосування психокорекційних; визначення моделі соціально-психологічного супроводу як центральної ланки системи лікування невротичних та психосоматичних розладів.

Відповідно до вищевказаних принципів розроблена та реалізована система соціально-психологічного супроводу.

З урахуванням визначених порушень емоційної сфери, індивідуальної типологічної структури особистості, паттернів поведінки, рівень соціального функціонування, адаптаційного потенціалу психологічно обґрунтований вибір методів та форм психокорекційного втручання.

Висновки. Принципи побудови системи соціально-психологічного супроводу для військовослужбовців визначеної діагностичної групи:

1) загальним принципом для обох підгруп втручання військовослужбовців з невротичними та психосоматичними розладами є застосування психотерапевтичних методів, які спрямовані на відновлення психічних ресурсів, стабілізацію психоемоційного стану та оволодіння навичками саморегуляції фізичного стану;

2) цільовим завданням психокорекційної інтервенції для підгрупи втручання військовослужбовців з невротичними розладами було опрацювання конструктивних моделей поведінки в стресових обставинах, що підвищить особистісну компетентність у подоланні стрес-ситуацій;

3) для підгрупи військовослужбовців з психосоматичними розладами психокорекційна інтервенція особистісно-орієнтована, що дозволяє пацієнту мати конструктивну внутрішню картину хвороби для збереження психічного здоров'я.

Проведений структурно-функціональний аналіз соціально-психологічного супроводу військовослужбовців підтверджує необхідність оволодіння військовослужбовцями навичками саморегуляції, підвищення рівня стресостійкості, які дозволять підвищити їх адаптаційний потенціал в цілому.

Література

1. Варламов Д. О. Медико-соціальні проблеми професійного стресу у військовослужбовців миротворчих контингентів Збройних Сил України. *Військова медицина України*. 2003. Т. 3, № 3–4. С. 105–109.

2. Волик О. М. Соціальний та духовний комфорт військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України. *Військова медицина України*. 2002. Т. 2, № 1. С. 92–94.

3. Доровских И. В. Варианты ситуационного невротического реагирования у военнослужащих, проходящих военную службу по призыву. *Военно-медицинский журнал*. 2004. Т. 325, № 6. С. 45–48

4. Дыбов М. Д. Аудиовизуальная коррекция психофизиологического статуса военных специалистов. *Военно-медицинский журнал*. 2011. Т. 332, № 2. С. 57–59.

5. Ильина И. К. Роль психологической адаптации при посттравматических стрессовых расстройствах. *Архив психиатрии*. 2009. Т. 15, № 1 (56). С. 60–64.

References

1. Varlamov, D. O. (2003) Mediko-sotsialni problem profesiynogo stresu u viyskovosluzhbovtiv mirotvorchih kontingentiv Zbroynih Sil Ukrayini [Medical and social problems of occupational stress in military peace keeping contingents of the Armed Forces of Ukraine]. *Military Medicine Ukraine*. Т. 3, № 3–4. P. 105–109 [in Ukrainian].

2. Volyk, O. M. (2002) Sotsialniy ta duhovniy comfort viyskovosluzhbovtiv strokovoyi sluzhbi Zbroynih Sil Ukrayini [Social and spiritual comfort conscripts Armed Forces of Ukraine]. *Military Medicine Ukraine*. Т. 2, № 1. P. 92–94 [in Ukrainian].

3. Dorovskih, I. V. (2004) Varianty situatsionnogo nevroticheskogo reagirovaniya u voennosluzhaschih, prohodyaschih voennuyu sluzhbu po prizyivu [Options situational neurotic response from soldiers performing military service]. *Military Medical Journal*. Т. 325, № 6. S. 45–48 [in Russian].

4. Dyibov, M. D. (2011) Audiovizualnaya korrektsiya psihofiziologicheskogo statusa voennyih spetsialistov [Audio-visual correction of psychophysiological state of military experts]. *Military Medical Journal*. Т. 332, № 2. S. 57–59 [in Russian].

5. Ilina, I. K. (2009). Rol psichologicheskoy adaptatsii pri posttravmaticheskikh stressovyih rasstroystvah [The role of coping with post-traumatic stress disorder]. *Archives of Psychiatry*. Vol. 15, № 1 (56). S. 60–64 [in Ukrainian].

Shevchenko R.P.

STRUCTURAL-FUNCTIONAL ANALYSIS OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF MILITARY EMPLOYEES IN CONDITIONS OF MODERN TRANSFORMATION

The purpose of the study is to conduct a structural and functional analysis of social and psychological support of servicemen in modern conditions of society.

The study summarizes the theoretical generalization and new solution of the problem of social and psychological support of servicemen in the conditions of transformational changes of society.

The study used a number of methods. Theoretical and methodological principles of the study of the problem of social and psychological support of servicemen, as a set of measures aimed at maintaining their psychological readiness for professional activity and resistance to stress factors of service and combat situation. It is stated that the solution of the problem of social and psychological support of servicemen is increasing every year, which is caused by the general needs of modernity in the creation of an army of the new type - optimal in size and professionally prepared, which will be provided, along with high quality samples of weapons and equipment, and specially trained and adapted to the activity in extreme conditions by military personnel capable of withstanding the negative influence of stress factors of service, the occurrence of neuropsychiatric disorders.

The results outline the principles of building a system of psychocorrective intervention for servicemen with neurotic and psychosomatic disorders at the hospital stage in peacetime: the application of psychotherapeutic methods aimed at restoring mental resources, stabilizing the psycho-emotional state and mastering the skills of self-regulation; development of constructive models of behavior in stressful circumstances; psycho-corrective intervention is person-oriented, which in general allows the patient to have a constructive internal picture of the disease for maintaining mental health.

The methodological and substantive-procedural foundations of the multilevel system of social and psychological support of servicemen, built on a phased principle, taking into account markers of information and stratified by psychocorrection block ("stabilization", "obtaining skills of self-organization", "psychoactivity") - preventive blocks.

In conclusion, it should be noted that the system of social and psychological support of servicemen in the course of their duties consisted of the following stages: psychological preparation of servicemen for participation in military conflicts; adaptation after returning from hostilities; re-adaptation and rehabilitation to the conditions of a peaceful life by achieving constructive application of the acquired skills and adaptive understanding of the traumatic event and their reaction through the reconstruction of the traumatic experience.

Key words: *structural and functional analysis, system of social and psychological support, psychocorrective intervention, psychotraining events, rehabilitation, readaptation.*

Шевченко Росіна Петрівна – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри «Практична психологія», Одеський національний морський

університет; здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля;

Shevchenko Rosina – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, head of the department «Practical Psychology», Odessa National Maritime University; candidate of the Department of Practical Psychology and Social Work, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University.

УДК 159.9:378.011.3-051:33(043.3)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-1-181-189>

Омелянюк С.М.

МОНОЛОГІЗМ ЯК ПСИХОЛОГО-НАРАТИВНА ОСОБЛИВІСТЬ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЗМІСТУ

[ORCID: 0000-0003-1468-8718](https://orcid.org/0000-0003-1468-8718)

У статті досліджується система конструювання інформації соціально-політичного змісту. Виокремлено три системні структури: по-перше, це державно-політичні інститути; по-друге, засоби масової інформації; по-третє, засоби масової комунікації. Показано, що відзначені структури сформувались послідовно, відіграючи домінуючу роль як інструменти конструювання соціальних уявлень, афективної сфери суспільства та поведінки. Монологізм представлення інформації визначає її специфіку її психологічного впливу. Монологічне звернення до аудиторії передбачає її відповідну побудову наративу. У когнітивному плані монологічна подача інформації відзначається несуперечливістю. Ті факти, які спричиняють когнітивний дисонанс, просто замовчуються, або ж подаються як несуттєві, певні курйози чи маргінальні погляди на події, котрі постають малозначущими на тлі офіційних трактувань. Державно-політичні інститути, представляючи інформацію, виконують найважливішу функцію – конструювання базових понять, на основі яких ЗМІ вибудовують домінуючий дискурс. Базові поняття виконують роль своєрідних аксіом, котрі надалі використовуються ЗМІ для несуперечливого трактування суспільно-політичних подій. Головна ж функція ЗМІ – не тільки і не стільки повідомлення офіційного трактування подій, а забезпечення їхнього емоційного представлення. Таким чином, взаємодія державно-політичних інститутів і ЗМІ забезпечує конструювання двох базових психологічних структур – когнітивної й афективної сфер. На їхній основі, знову ж таки за посередництва державно-політичних інститутів й інститутів громадянського суспільства, створюються канали прояву суспільної активності. Таким